

Den beprövade

Fritänkaren

Nr. 90 September 2000

Åttonde årgångens nummer 9.

Innehåll :

Konsumtionssamhället	2
Bertil Berntsson in memoriam	3
Shakespearedebatten, del 27 : <i>Laila Roth har ordet</i>	4
Ahasverus minnen, del 5 : <i>Leo Tolstoj</i>	5
Filmer	9
P.S. till Domenico Scarlatti	9
Christoph Willibald Glucks avgörande insats (1714-87)	10
Kalender, september 2000	11
<i>Europa :</i>	
Magsårsflykten, del 15	11
Tokresan, del 4	12
Konvalescensresan, del 10: <i>Miraklet i Athen</i>	15
<i>Indien & Tibet :</i>	
Nya vägar i Indien, del 19: <i>Till Guwahati och Shillong</i>	16
Per Westerlunds djärva bedrift att försöka bestiga Kanjenjunga	18
Den omöjliga resan till Leh, del 14: <i>Jesus i Yusmarg</i>	19
Kloster och kluster i Ladakh, del 1	21
Om Buddha (<i>episod 1</i>)	23
Över gränsen (<i>tibetansk dikt</i>)	23

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituell världsbarometer. Den beräknas utkomma med minst 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska, (som återger den svenska upplagans viktigaste artiklar i översättning.)
Den är inte avhängig någon religiös eller politisk förening eller organisation.
Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 200 kr (även i Danmark och Norge; i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 18.8.2000

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 94

Fritänkaren finns numera på Internet. Klicka på *Fritänkaren*.

Konsumtionssamhället.

Detta kan liknas vid en helig ko typ "Belgian Blue" men av mer astronomiska former, ty denna heliga ko är inte bara dyrkad och blint respekterad och upprätthållen som vedertagen och ofelbar lag över hela världen, utan den är dessutom behäftad med vissa egenskaper som alla människor konsekvent finner för gott att blunda inför. Dessa egenskaper är att liknas vid vad som markerar en tjur på godtyckligt humör i en porslinsbod men av astronomiska former, ty denna tjur är i stadd i ett ständigt accelererande sken.

Vad spelar det för roll vilka vattendrag som förorenas, vad gör det om regnskojar försvinner och ersätts av öknar, vad betyder väl New Yorks sopberg fastän de växer skyskraporna över huvudet, så länge människan ostört får fortsätta hänge sig åt obegränsad konsumtion av förgängliga och onödiga lyxvaror? Vad spelar det för roll att hela jordens atmosfär mer och mer förgiftas av människans oljeavgaser, så att växthuseffekten oavbrutet tilltar i ständigt mer förödande styrka, så länge vi ostört får fortsätta bekvämt köra in till staden varje morgon i ensamt majestät i en lyxbil, som ständigt fastnar i bilköer av andra likadana lyxbilar med en person i sätet? Vad spelar det för roll vart soporna och alla oförmultningsbara plastberg tar vägen bara vi slipper se dem?

Vad vore livet utan Coca Cola och Pepsi Cola, hamburgare och MacDonalds, hårdporr på TV varje dag och natt, öl, sprit och tobak och alla andra välbehövliga rusgifter, dålig musik överallt och ständig hjärntvättsinprogrammering genom massmedia? Jo, utan allt detta vore livet faktiskt för omväxlings skull värt att leva.

Det artificiella och skenande konsumtionssamhällets hopplösa återvändsgränd är att allt naturligt och mänskligt blir lidande. Konsumtionssamhällets stress gör att mänskliga relationer blir dominerade av aggressioner, som leder till våld. Därmed blir individen bränd, avskärmar sig och blir isolerad. Det mänskliga blir ensamt och skuffas därmed ej sällan in på kurs mot mentala problem. Naturlig gemenskap försvinner, genom stressen tar aggressionerna överhanden, det hårda betongsamhället forceras igenom, och folk märker inte ens hur i storstäderna de förgiftas mer och mer gradvis och omärkligt av sina egna avgasgifter.

Vad bör då göras? Det finns bara en sak att göra. Avskaffa hela konsumtionssamhället med dess vansinniga stress och galopperande miljöförstöring, den absurda jakten efter meningslösa prylar och lyx, den hopplöst vulgära och fjantiga massmediala reklampropagandan och hela den dödligt sjuka slit-och-släng-kulturen. Detta kan naturligtvis inte ske på en höft och genast. Alternativ måste uppfinnas framför allt till energiformerna, men dessa alternativ är på väg. Det är bara en tidsfråga innan man löser problemet med lönsamma solceller, vindkraften är i oavbrutet accelererande som vettig energikälla, och även fusionsenergin, den renaste av alla, är det bara en tidsfråga tills den träder i kraft och dess problem har övervunnits. Vi är på rätt väg. Tyskland har redan beslutat att skrota alla sina kärnkraftverk, och gräsrotsrörelserna har aldrig upphört att göra sig mera gällande sedan Greenpeace började agera 1971. Fler och fler fattar att NGO-rörelser (*Non-Governmental Organizations*, alltså ej regeringsstödda organisationer) gör större insatser och nytta än någon pratkvarnspolitiker, och denna tendens tilltar. Fler och fler fattar att man kan åstadkomma mera och göra mera konstruktiv nytta på egen hand tillsammans med likasinnade idealister än genom någon imbecill politisk apparat vars primära funktion är att odla och slå vakt om sin egna byråkratiska självgodhet.

Vad som behövs är en genomgripande världsrevolution främst inom energins område. Solenergi, vindkraft och fusionsenergi måste komma att ersätta alla de miljöförstörande energier vi bekvämar oss med idag. Och det vettlösa konsumtionssamhällets överdrifter och självsvåld måste ifrågasättas. Vi kan inte tillåta att ett sådant världs- och framtidsförstörande fenomen hålles heligt och åtlydes blint som en ofelbar

skenande helig ko som i sin skadliga framfart drar med sig hela det mänskliga samhället.

Bertil Berntsson in memoriam.

Dödsannonsen var maximalt oansenlig. Inga minnesord, ingen vers, ingen undertecknad - bara kallt konstaterande av dödens inträffande.

Jag hade den stora ynnesten att få känna Bertil under de sista 26 åren av hans liv. Han blev 76 år, vilket var en hög ålder för en man av hans läggning och leverne. Mitt första möte med honom var på katolska kyrkans julbasars cafeteria, där han serverade kaffe och tårter. Han var ytterst öppen och språkför och slog mig då genast som en ovanligt mångkunnig och vidsynt man. Föga anade jag hur många bottnar som låg under den maximalt trivsamma ytan.

Föga anade jag något av hans årtionden av förföljelser från den kyrka som han älskade och tjänade. Han var tidigt konvertit och blev en av sin kyrkas mest ståndaktiga tjänare under årtal som ministrant och körsångare. Han älskade sin kyrka för dess rika liturgiska skull, för den vackra musiken och för dess helt intakta traditioner sedan 1500-talet. Han var kanske dess lojalaste och uppriktigaste älskare bland lekmännen.

Allt detta fick han se slås sönder inför sina ögon: andra Vatikankonciliet strök ett streck över allt det i kyrkan som han älskade, liturgin slogs sönder, latinet skrotades hänsynslöst, och den organist Frans Zak som han sjungit under i årtal fick plötsligt hjärtinfarkt och dog sedan den nya tidens ordning i kyrkan förklarad för denne att mässor av Gruber, Bruckner och Schubert inte längre behövdes eller var önskvärda i kyrkan. Vad behövde man då mera kyrkomusiker till? undrade Frans Zak och dog.

Men Bertil drogs med ett ännu värre öde. Han var stämplad sedan barndomen av en förbannelse som ingen vågar diskutera i dagens debatt om homosexuell frigörelse. Som barn våldtogs han av en manlig pedofil, och i likhet med de flesta gossar som råkar ut för samma sak tvingades han därmed mot sin vilja in i en etablerad homosexualitet. Hur många är de, alla dessa av män våldtagna gossar, som aldrig lärde känna någon annan kärlek än det manliga våldets och som aldrig slapp ifrån det? Enligt en amerikansk undersökning är cirka 70% av alla homosexuella av män en gång våldtagna barn som sedan fört samma läggning vidare genom att i sin tur våldta andra gossebarn. Så fortplantas vanligen homosexualitet. Undersökningen är föga tillförlitlig då felmarginalerna är maximala, då en sådan undersökning naturligtvis är en av de svåraste att utföra, men dess indikationer är övertydliga.

Sådant får man aldrig höra någonting om i homosexdebatten. Ingen försvarar alla av män våldtagna gossebarn, som därigenom från början fått sina liv saboterade intill fullständig förödelse. Homosexualitetens frigörelses mest betänkliga baksida är, att dess resultat innebär fritt fram för alla män som vill att våldtaga gossebarn och stämpla dem (mot deras egen vilja) med homosexualitetens stämpel kanske för livet. Och sådant uppmuntrar självaste Sveriges ärkebiskop, förmodligen utan att ana vad det är han uppmuntrar.

Under den tid jag kände Bertil hade han lyckats växa ifrån sitt trauma och lämna det bakom sig. Han var en utomordentligt begåvad och mångkunnig man, han hade rest i hela världen och visste allt om andra länders kulturer, få visste mer om sin egen katolska församling, som under decennier förskjutit honom och vägrat honom den heliga kommunionen, än han - han om någon hade kunnat bli dess antikvarie. Nu har alla hans utomordentliga kunskaper försvunnit med honom, och få av oss lärde känna honom annat än som en av ryktet stämplad föraktlig person. Det var inte hans fel. Och vi som lärde känna honom förstod att han i själva verket var kanske sin församlings bästa katolik, fastän den kyrka han älskade gjorde honom så gränslöst besviken genom sin självskrotning. Därför drogs han mot senare år mer och mer till den ortodoxa

kyrkan. Där fanns åtminstone en liturgi och en musik som överlevt alla förföljelser och som aldrig skulle skrota sig själv.

*(Eino Hanskis plötsliga bortgång kom som en chock mitt i pressläggningen.
Vi ägnar oss åt honom i nästa nummer.)*

Shakespearedebatten, del 27: Laila Roth har ordet.

"Fritänkardebatten om Shakespeare tycks med förkärlek ägna sig åt två saker: att dels tvärsäkert framhålla "säkra" Shakespearekandidater, och att dels rycka undan marken från under fötterna på alla säkra argument för vem som var Shakespeare. Jag vill helst inte ägna mig åt någondera saken.

Därför vill jag försöka göra något så sällsamt i er debatt som att framhålla argument för både Stanley, Marlowe, Shakespeare och Bacon. Argument finns för alla fyra, och i rättvisans namn tycker jag att alla argument för alla kandidater bör undersökas.

Jag har ingenting att sätta emot JBW:s belysning av att William Stanley saknade motiv för att gömma sig bakom en pseudonym, medan Marlowe hade motiv. Det argumentet håller.

Men en teori har aldrig kommit fram i Fritänkaren. Det är teorin om att huvudpersonerna i sonetterna eventuellt skulle ha varit earlen av Essex och Mrs William Stanley, som ju W. Stanley var svartsjuk på för att han misstänkte att hon bolade med Essex, vilket hon mycket väl kan ha gjort, så omsvärmad av vackra beundrarinnor som han var, innan den lika svartsjuka drottning Elisabeth halshöggs honom, för att han kallat henne ett levande lik. Om huvudpersonerna i sonetterna är Essex och lord Burghleys dotterdotter, alltså Mrs Stanley, så skulle givetvis författaren vara Stanley, vars hatkärlek mot sin fru skulle stämma perfekt med de skarpa sonetterna mot "*the Dark Lady*", hans "*mistress*", som slutar med försoning och resignation, precis som Stanleys eget liv, precis som Shakespearedramatiken slutar med de vemodiga och tvetydiga sagospelen.

Teorin om Essex och Mrs Stanley har svagheter, det medges, men teorin som sådan platsar i sammanhanget, och framför allt passar Essex börd, ålder och karaktär perfekt med "den älskade" i sonetterna.

Naturligtvis passar denna karaktär lika perfekt med earlen av Southampton, Henry Wriothesley, "*mr W.H.*", vilket ju har varit den konventionella interpretationen av sonetternas manliga huvudperson; men vem var i så fall "*the Dark Lady*"? Shakespeareteorin faller i mitt tycke mest just på diktarens oerhörda svartsjukeanfall i sonetterna och i vissa dramer, ett symptom som uppträdde hos William Stanley men som Shakespeare med sina lugna stabila familjeförhållanden inte hade någon grund för. Därmed vill jag inte på något sätt nedvärdera Shakespeareteorin. Han är en minst lika god kandidat som alla de andra.

Men Johannes har helt rätt i att den starkaste motivationen för att eventuellt ha uppträtt under pseudonym fanns hos Marlowe. Den teorin håller. Som framgångsrik dramatiker hade han väckt så ont blod i puritanska kretsar, att han stämplades med oerhörda vanrykten för "homosexualitet, ateism, hädelser" och till slut även falskmynteri, som måste ha lett till döden för honom om han ställts inför rätta, varför han hade all anledning i världen att gå under jorden och stanna där. Det stygga vanryktet har till råga på allt hängt kvar ända in i vår tid, så att det ännu idag finns puritaner som i rättrogen Shakespeare-ortodoxi fortfarande älskar att avfärda Marloweteorin med att han ju bara var "en homosexuell ateist som dog i ett krogslagsmål". Väl fördomsfullt, tycker jag, av seriösa Shakespeareforskare som tror sig försvara en god sak.

Däremot håller jag med John Bede om, att sonetternas författare faktiskt säger sig heta "Will". Detta kan knappast tolkas till något annat i den 136-e sonettens sista rad.

Beträffande Francis Bacon vill jag gärna komma med en invändning mot pålitligheten i "Doktor Mendenhalls metod". Shakespeare och Marlowe skrev bara poesi, Bacon skrev bara prosa. Enligt doktor Mendenhalls metod kan Bacon inte ha skrivit Shakespeares verk, då hans prosa inte stämmer överens med Shakespeares poesi. Uteslut inte Bacon ur sammanhanget på sådana löjliga grunder, tack.

Jag ser med intresse fram mot den fortsatta utvecklingen av er Shakespearedebatt."

(I nästa nummer skall vi närmare nagelfara det konkreta innehållet i Sonetterna.)

Ahasverus minnen, del 5.

Det var omöjligt att inte tycka om Dostojevskij. Allt var sympatiskt hos honom, hans mörka sidor var bara spännande och lockande, och han avvek aldrig ett steg från den väg som var hans. Han var den mest konsekventa av ryska andar, och kanske den största hemligheten med hans genomgående tilldragande väsen låg i hans renhet. Hans själ var utan fläck från hans första dag till den sista, och det var denna utomordentliga renhet i anden som gav honom en unik plats i litteraturhistorien. Endast Zweig och Beethoven har av moderna konstnärer visat prov på samma utomordentliga själsrenhet.

Dostojevskijs död var Guds första hårda slag mot Rysslands själ, hjärta och framtid och inledningen till det goda Rysslands undergång. Blott några veckor senare mördades Rysslands historias bästa tsar, vars regering definitivt var den mest upplysta i Rysslands historia och vars epok för alla tider skall framstå som Rysslands högsta blomstrings- och storhetstid. Och innan året var slut hade även den mest ryske av landets kompositörer Musorgskij dött. Och samtidigt insjuknade Turgenev och dog även han efter drygt ett år.

Turgenev var kanske den mest nyktre och omdömesgilla av de stora ryska diktarna: han gick aldrig till överdrift, och hela hans konstnärliga levnadsbana präglades av spiknykter avmätt kyla. Därför var också hans böcker de tråkigaste, och hans personlighet lockade mig aldrig till sig.

Om det var omöjligt att inte tycka om Dostojevskij så var det precis lika omöjligt att tycka om Tolstoj. Från första början, då hans självbiografiska ungdomsverk kom ut, greps jag av avsky för denne fullkomligt självupptagne barbar som inbillade sig att han var något, och min motvilja för honom höll i sig i årtionden. Visst hade hans romaner sina förtjänster, och särskilt "Krig och fred", men med undantag av endast den så dominerades hans samtliga verk av en outhärdlig egenkärlek för mina ögon. "Anna Karenina" hade varit en underbar roman om inte den odräglige Konstantin Levin fördärvat den. På sin ålderdom åstadkom han en bok till som inte behärskades av denna egenkärlek, och det var den milda "Uppståndelse", som jag även kunde uppskatta. Ingen kritiserade Tolstoj hårdare än Turgenev, och jag kunde bara hålla med om allt vad Turgenev sade på den punkten.

Så kom då denna märkliga Tolstojska "omvändelse" på 80-talet, som gjorde att han slutade som konstnär, blev frireligiös och drev sin hustru vansinnig. Då började jag följa med Tolstojs utveckling med något intresse.

Men fängslad av hans öde blev jag först när den ortodoxa kyrkans bannlysning av honom blev kungjord. Äntligen, tänkte jag, vågade någon ge Tolstoj på nöten, och jag kunde inte annat än underskriva alla punkter i bannbullan och tycka att kyrkan hade rätt. Enligt kyrkan hade Tolstoj "övermodig av sina förståndsgåvor upprest sig mot Gud och förnekat den ortodoxa kyrkan, använt sin av Gud givna litterära begåvning till att sprida läror som stred mot kyrkans läror och utrota i människors själar deras fäders tro, den heliga och allmänliga ortodoxa tron, i vilken våra förfäder hava levat och

genom vilken de och vårt Heliga Ryssland allt intill våra dagar har bevarats." Kyrkan hade fullkomligt rätt, men det var det alltför få som insåg, och allra minst fattade Tolstoj det. Alltså hade denne man, denne store ryss, precis som Ivan den Förskräcklige, Rysslands storhets grundare, förnekats all religiös grund och moraliskt stöd och förskjutits för evigt av Gud själv, enligt kyrkan, liksom all ateistisk världslig storhet alltid skall vara. Och de som vågade ta kyrkans parti mot Tolstoj var försvinnande få medan en överväldigande majoritet av Tolstoj vilseförda ryssar som en man vände sig mot kyrkan. På kyrkans sida var tsaren nästan ensam och tyst, medan alla världens skriande gaphalsar alltför väl uttryckte att de stod på Tolstojs sida.

Inom Tolstojs egen familj var de ytterst få som vågade säga emot honom. Hans fru var i princip den enda, och hon ansågs därför som vanvettig. En enda av sönerna vågade ifrågasätta hans auktoritet, och det var paradoxalt nog hans efter honom uppkallade son Leo, som var gift i Sverige och som själv skrev böcker.

Som sagt, i och med denna välbehövlige bannlysning började jag intressera mig för Tolstojs fall, och jag började studera honom i detalj, även om jag fortfarande inte tyckte om honom för fem öre: jag tyckte att alla hans skrifter, religiösa och litterära, andades samma tråkighet, trivialitet och brist på dimension samt andefattigdom, som om detaljer för honom var det enda viktiga i livet. Hans stil, tankevärld och pretentioner gav mig precis samma avsmak som de stora tyskarna Goethe och Bach: samma brist på allt vad andligt är, samma torrhet och samma leda. Därför drog jag mig för att besöka honom.

Men i samband med 1905 års omvälvningar i Ryssland började det kännas angeläget för mig att få träffa honom. Hans hälsa sades vara vacklande, och han var snart 80. Men jag uppsköt det ständigt, och det blev aldrig av.

Slutligen inträffade det av en slump att jag i alla fall kom till Jasnaja Poljana. Det var olika tillfälligheter som förde mina vägar till Moskva och sedan där omkring, och en dag såg jag på avstånd Jasnaja Poljanas stora vackra vita stallbyggnad från Alexander I:s tid, och då beslöt jag mig för att gå över ängarna till den berömda herrgården och se om den store diktaren var hemma.

Han var hemma, men ack! vilket olämpligt ögonblick jag kom i! Hans fru hade just fått ett av sina hysteriska anfall, hon skrek som en stucken gris och hotade både skjuta sig och dränka sig, som om det inte räckte med det ena, bara för att någon gjort sig skyldig till att olyckligt okunnig om fruns tio tusen öron nämna det tabubelagda namnet Tjertkov, Tolstojs utgivare. Och bredvid henne stod en gammal böjd och ömklig bondgubbe som såg lastgammal ut och försökte passivt tala henne till rätta som om han sedan gammalt visste det vara hopplöst och samtidigt med sitt böjda huvud visade hur gränslöst han led i hennes blotta närhet. "Kan det vara Tolstoj själv?" var min första tanke, och så ömklig var gubbstackarn att jag inte kunde tro det.

Det var hon som först fick syn på mig. Hon trodde nog jag var Gorkij, ty hon gav upp ett förskräckt utrop och försvann. Man hörde hennes snabba steg uppför trappan och en dörr som smälldes igen med åtföljande skrammel och rassel av många lås och riglar som sköts för. Så vände sig Tolstoj om och såg på mig. För första gången såg jag hans ögon, och då förstod jag genast att det var han. Endast han i hela världen kunde äga denna stålblågrå genomträngande kritiskt granskande blick. Jag tog av mig hatten och böjde på nacken i en ödmjuk hälsning. Han kom fram till mig.

"Vi har inte haft nöjet att råkas tidigare," sade jag, men han avbröt mig bryskt med en gest som alltför tydligt avfärdade allt vad konventionell artighet och ceremonier hette. Och han nästan föste mig ut ur huset och följde med mig ut i trädgården.

"Min hustru är inte riktigt sig själv idag," mumlade han i skägget som om han försökte klämma fram med en ursäkt som aldrig kom. Jag såg på honom. Hans uppsyn var tämligen olycklig. Han såg ut som en enfaldig bondgubbe som ertappats med en bagatell, som att ha spänt fel häst för vagnen. Och hur klart såg jag inte i detta ögonblick hela vidden av hans oformliga tragedi.

Han såg mycket äldre ut än han var. Han var bara något över 80, men han såg hundra år gammal ut, gick krokig och kutig med en käpp som en annan gumkärning och hade dessutom i fysiologin ett alltför påtagligt drag av senilitet. Ingen av de andra stora jättarna i kulturhistorien, som Michelangelo, Goethe och Verdi, hade sett så gammal ut vid 80 och så totalt förlorat alla drag av ungdom, spänst, energi och vitalitet. Hos Tolstoj var allt det yttre så lastgammalt och illa medfaret att bara själen där ännu kunde ha något värde.

Jag kunde inte låta bli att fråga rent ut: "Varför har ni inte skilt er från henne? Hon kan ju ta livet av er en vacker dag." Det stod alltför klart för mig att han borde ha skilt sig för trettio år sedan.

"Jag kan inte med," gnällde han. "Jag vågar inte för hennes och familjs skull."

Denne man, världens kanske djupaste och klokaste människosjäl, levde ett liv i tröstlös fångenskap. Han var fjättrad vid sin hustru och sina barn, sitt gods och sin litterära alstring, och mest av allt vid sitt rykte och sin berömmelse. Hela världen läste med intresse om varje detalj i hans trivialaste vardagsliv, bara för att han var Leo Tolstoj. Varje hans ord togs på blodigaste allvar över hela världen hur galet, senilt och sötsliskt det än var, därför att alla var bekanta med hans rykte. Och fåfängt försökte han lyfta sig över denna enorma börda av folks uppmärksamhet på honom, och resultatet av detta fåfänga försök var ingenting annat än den eskapism som gick under namnet Tolstojismen, som inte var något annat än världsfrämmande orealistiska drömmar, som han till sin egen och hela Rysslands gränslösa skada i sin omdömeslöshet och senilitet förväxlade med verkligheten. Kärleken kan förvrida vettet på vem som helst, och få ha älskat så som Leo Tolstoj, och ingen blev galnare av det än han själv.

Om han hade följt sin själs innersta strävan hade han lämnat hustrun och familjen och hemmet och all egendom åt andra redan 1881, och då hade han undsluppit sin galenskap och hade kanske hela Ryssland fått ett blidare öde. Men han höll envist fast vid sin hustru, sin kärlek, sina fåfänga plikter och drog med sin litterära berömmelse hela Ryssland med sig i sin egen själsliga undergång.

Jag sade till honom: "Ni bör nog skilja er innan det är för sent."

Han svarade: "Det är redan för sent."

"Det är aldrig för sent, om man bara gör det."

"När jag slutligen gör det kommer det alltför starkt att visa sig att det var för sent."

Vi gick ut och satte oss under träden. Ideligen plågade jag mig själv med frågan: "Varför har jag inte hälsat på honom tidigare?" Och jag kunde inte låta bli att tänka den ytterst farliga, diskutabla och omänskliga tanken att det hade varit en välgärning mot honom och mot Ryssland att ha låtit honom dö med Dostojevskij och Turgenev trettio år tidigare.

"Ni har inte sagt ert namn," sade han slutligen och såg rätt igenom mig.

"Det spelar ingen roll. Jag är bara en jude."

"Men vad skall jag kalla er?"

"Kalla mig Ahasverus."

"Så heter alla judar, och särskilt i dessa dagar. Men vad förskaffar mig äran av ert besök?" Han började avgjort kvickna till.

"Jag ville bara se er och träffa er innan ni dör."

"Ni menar att jag kommer att dö?"

"Alla kommer vi att dö."

"Utom ni, om ni är Ahasverus."

"Ni tycks tvivla på den saken."

"Ahasverus är bara en legend, en symbol. Det är samma vidskepelse som astrologin och katolicismen. Legender tror man inte på mera. Numera vet man att de alla bara är lögnare."

"Jag vet att ni tycker det, och ändå har ni mera enträget än någon annan ägnat er åt den första och främsta legenden."

"Som är?"

"Gud."

Han drog sig tankfullt upprepade gånger i skägget. "Ja, däri ligger mitt första och främsta tvivel. Om den legenden är sann är alla legender sanna, och förgäves har jag under de senaste trettio åren försökt skilja mellan dess legend och dess sanning. Men det går inte. Man kan inte skilja mellan lögn och sanning i en dikt, ty en dikt är en dikt och varken lögn eller sanning. På samma sätt är Gud Gud, och därmed är det ovidkommande att diskutera huruvida han är eller ej. Som teoretiskt begrepp existerar det, på samma sätt som Homeros' sagor existerar, vare sig de är sanna eller falska, och det kommer man inte ifrån."

"Nu känner jag igen er från 'Krig och fred' och er innersta andlighet. Men om ni accepterar Gud och legenderna som i teorin ofrånkomligen existerande, hur kan ni då vara så intolerant mot tidigare kolleger till er själv, som Goethe och Shakespeare? Ni har skrivit en hel bok som bara går ut på att Shakespeare var en humbug, och ni tål inte poesi om den inte är slavisk. Hur kan ni vara så blind för Goethes poesi, den mest lyriska efter Shakespeare, och hur kan ni på fullt allvar mena er kunna censurera en filosof som Lao Tse? Ibland har er intolerans förvånat mig."

"Ni talar som Dostojevskij skulle ha gjort. Han var den ende som kunde ha undervisat mig någonsin. Han var den ende av Rysslands författare som jag kände mig befryndad med och som i någon mån tänkte som jag. Vi hade märkvärdigt mycket gemensamt. Helt nyligen lärde jag mig att han hade exakt samma passion för den Sixtinska Madonnan i Dresden av Rafael som jag hade. Vi hade samma älsklingsförfattare: Schiller och Dickens, och ingen av oss kunde med Goethe och Turgenev. Ibland tror jag han var min dubbelgångare. Och jag fick aldrig träffa honom."

Och nu kommer ni hit på min ålderdom, alldeles för sent, bara för att visa mig vad jag har gått miste om i livet. Bara en har jag känt som var som ni, som kunde rycka upp mig, sätta mig på plats och undervisa mig, och det var min ungdomsvän Dmitrij Djakov, han som hela världen känner som furst Nekhljudov, min litterära alstrings älsklingsgestalt. Djakov kände jag för tidigt, Dostojevskij fick jag aldrig lära känna, och ni har kommit hit för att lära känna mig alltför sent. Ni kommer till en färdig man som inte längre har tid och kraft att bättra sig och som vet att han redan står på dödens tröskel. Men hon," han antydde den galna kvinnan inne i huset, "kommer inte att bli min död. Tvärtom. Det är hennes morbida humör som håller mig vid liv. Nej, först när jag självmant lämnar henne och sågar av henne skall jag falla, eftersom hon är den gren jag sitter på. Men den grenen har jag längtat efter att få såga av nu i trettio år."

Han verkade mycket trött där han satt med nedsänkt blick och nästan tycktes halvsova. Jag blev varse detta när han tystnade. Jag visste inte mer vad jag skulle säga, men jag var glad åt att ha fått träffa honom och insåg att jag ingenting mer kunde göra för honom. Han satt så bekvämt och fridfullt i sin stora trädgårdsstol och verkade så trygg i sin fria enkla bonddräkt och stora halmhatt att jag bara kunde njuta av att vila ögonen på honom. Och rätt som det var började han snarka. Han hade somnat. Gud vet hur många nätter i rad han hade fått sömnen förstörd för sig av sin hustru. Att han nu sov så gott i den varma eftermiddagen tydde på att det inte var ett fåtal sömlösa nätter han hade att ta igen. "Hjärtlös den som väcker honom," tänkte jag och reste mig upp utan ett ljud. Tyst började jag smyga mig därifrån, och lika litet som någon hade märkt hur jag hade kommit till Jasnaja Poljana märkte nu någon att jag lämnade den världsberömda sällsamma slumrande idyllen, som jag hoppades till Gud att ingen någonsin skulle störa.

(I nästa nummer tar Ahasverus i tu med förebilden till Dostojevskijs 'storinkvisitor'.)

Filmer.

Många biografer har stängt över sommaren, som alltid är en *under-isen*-säsong för film. Vi har bara några filmer att rapportera om:

"The Missionary" är en engelsk klassiker från 1981 med pålitliga karaktärs-skådespelare som Maggie Smith, Trevor Howard och Michael Hordern i viktiga roller, men huvudrollen den godtrogne missionären som återvänder hem från att ha missionerat i Afrika till att få hedersuppdraget att ta hand om Londons prostituerade, en uppgift som han lyckas blott alltför bra med, så att han får kicken från kyrkan, spelas av Michael Palin, som också i andra filmer visat sin fallenhet för att kunna genomföra underbart tragikomiska roller.

Historien lär vara sann. För att få medel till sin ädla uppgift i Londons slum vänder han sig till Englands rikaste män och råkar ut för hustrun till en sådan, som visar hur han ska göra. Hon visar sig vara rätt dam på rätt ställe, ty hon har tidigare varit prostituerad (Maggie Smith). Han lyckas alltså med sin mission genom att ta de fallna kvinnorna för vad de är och på deras eget sätt, och därav följer hans totala succé med dock oundvikligt avsked från statskyrkan som följd. Filmen är underbart gemytlig i sin konsekvent genomförda sekelskiftesromantik, (det hände omkring 1900,) och roligast är den superseriöse betjänten Michael Hordern, som alltid går vilse i sin herres (Trevor Howards) slott.

En annan klassiker är *"No Way Out"* från 1987 om jakten på en sovjetisk spion i Pentagon. Gene Hackman gör här en av sina bästa taffliga senatorer som råkar illa ut och bara ställer det värre till för sig genom att försöka sopa sina synder under mattan. Han råkar i misstag vålla en lättfotad älskarinnas död genom att i ett anfall av svartsjuka få henne att falla över ett trappräcke, så att hon bryter nacken. Det visar sig att hon haft många olämpliga kunder, bland annat den sovjetiske spionen, så det gäller för senatorn att få världen att tro att någon annan än han har mördat den lättfotade damen. Det blir inte lätt, dörrarna till Pentagon stängs, det vidtar en häxjakt på okänd person, och spindeln i nätet är ingen mindre än Kevin Costner, som här gjorde sitt stora genombrott i sin väl genomförda huvudroll som dubbelspelare både på den totala renhårighetens område och det maximala förräderiets. Thrillern är suverän i sin ständiga uppskrivning av spänningen, och John Alcotts fantastiska foto höjer bara värdet ytterligare på denna fantastiskt spirituella Pentagonsatir.

P.S. till Domenico Scarlatti.

"Käre läsare, vare sig Du är diletant eller professor; dessa kompositioner erbjuder ingenting avancerat, utan är snarare ett beledsagande in i cembalons konst genom lekfullhet. Varken djupa funderingar eller personligt intresse, varken visioner eller ambitioner, utan snarare lydnad fick mig att publicera dem. Kanske de skall tilltala Dig, och då skall jag med desto större behag åtlyda vidare önskningar att tjäna Dig i lätt men varierad stil. Visa alltså snarare en mänsklig attityd till musiken än en kritiskt krävande, ty då skall Ditt nöje av musiken bli desto större. Lev lyckligt!"

Så vänder sig Domenico Scarlatti till sin pianospelande publik när han publicerar sin första samling sonater år 1738 vid 53 års ålder, trettio stycken, när Bach samtidigt håller på med sin H-moll-mässa och Händel med sin Messias. I detta förhållande ligger skillnaden mellan Scarlatti och hans båda stora jämnåriga kolleger i ett nötskal. Både Bach och Händel var väldiga arkitekter av ett oerhört tekniskt kunnande, som med sin tyska grundlighet göt oformliga tekniska musikstrukturer i form av mässor, oratorier och passioner, medan Scarlatti roade sig med att bara leka på tangenterna. Och det överraskande är, när man jämför Bachs och Händels klavermusik med Scarlattis, att den senares är både mera njutbar, mera originell och mera modern. Bach och Händel är

oöverträffade mästare inom barockens stora former, medan Scarlatti var den utsöktaste tänkbara mästare i det lilla. Efter att ha njutit av Scarlattis små genialiska infall framstår lätt både Bach och Händel som både monotona, klumpiga, bombastiska och onyanserade. Man störs av den tyska hårdheten, den ytterst pålitliga regelbundenheten blir tjugig, arkitekturen framstår som fyrkantig, och i längden kan man rentav få träsma - men aldrig av Scarlatti. Därigenom kompletterar han så suveränt både Bach och Händel med sin sensuella förfining, sin raffinerade originalitet, sin mjukhet och nyansrikedom - och sin universalitet i ett mikrokosmos som i oöverskådlighet nästan överträffar både Bachs och Händels väldigaste gester i det stora formatet.

Christoph Willibald Glucks avgörande insats.

Han är av samma generation som Bachs söner och hamnar alltså musikhistoriskt mellan barocken och Haydn. Han kom från enkla förhållanden, hans familj kan bara spåras tillbaka några generationer före honom, och hans far ville göra honom till skogvaktare. För att få ägna sig åt musiken var Gluck tvungen att rymma hemifrån.

Hans familj kom ursprungligen från Pilsen och kan alltså betecknas som en högst ordinär pilsnerfamilj. Det var i Prag han fann vingar för sina musikaliska aspirationer, men han hade aldrig någon lärare utan utbildade sig själv. Tekniskt var han inte särskilt avancerad, hans kontrapunktik är högst medelmåttig, men han gav sig inte utan reste till Italien och England, där han fick träffa Händel. Denne var måttligt imponerad av Glucks tafatta operor men tyckte om att musicera tillsammans med Gluck. Därmed var dennes lycka gjord, och han lärde sig allt av den engelska operakonsten och framför allt att hellre ägna sig åt slagkraftiga melodier än att brodera ut onödiga utsmyckningar åt det osångbara hållet in absurdum.

Sina ekonomiska problem löste han med att gifta sig rikt. Det barnlösa äktenskapet möjliggjorde hans talrika resor till operorna i Paris och Neapel, men det var i Wien han etablerade sig trots hård konkurrens av Giuseppe Scarlatti. Det viktigaste med hans epokgörande operareform var, att han tvingade artisterna att sjunga och spela som det stod i noterna. Tidigare hade i synnerhet primadonnor kunnat ta sig vilka friheter som helst med koloraturimprovisationer in absurdum bortom alla tonarter, Händel hade fruktansvärda problem med detta oskick och hotade en gång kasta ut en primadonna genom fönstret om hon inte åtminstone höll sig inom tonarten; men Gluck lyckades sätta punkt för allt musikaliskt missbruk från divornas sida. Hans exakta koncentrerade melodier var omöjliga att bryta sig ut ur, orkestern ledsagade sången utan andrum och väntade inte om sångaren blev efter, och resultatet blev operor som faktiskt kunde spelas utan att deras entimmarspartitur drog ut i fem timmar. Plötsligt blev opera något som kunde dompteras genom konstruktiv disciplin. Hans mest beundrade lärjunge och i viss mån musikaliske arvinge blev Antonio Salieri.

Det var i stort sett Glucks musikhistoriska insats. Han förvandlade operan från meningslöst och löjligt dravel till raffinerad och njutbar underhållning, och hans reformer kan i betydelse bara jämföras med Claudio Monteverdis 150 år tidigare och Mozarts 30 år senare. Men det var Händel som skjutsade in Gluck på rätt väg när han sade: "Glöm det där med kontrapunkt. Satsa på melodin i stället, så får du åtminstone publik."

Och det var i stort sett samma enkla formel som senare gjorde åtminstone merparten av både Rossinis, Verdis och Puccinis karriärer.

Kalender, september 2000.

- 1 : Staten Libanon fyller 80 år.
- 8 : Peter Sellers skulle ha fyllt 75 år.
- 9 : James Hilton 100 år, uppfinnaren av "*Shangri-La*" i sin roman "*Lost Horizon*" 1933.
- Staten California fyller 150 år.
- 14 : Luigi Cherubini 240 år.
- 22 : 20 år sedan Solidarnosc bildades i Polen, vilket beseglade Östblockets öde.
- 25 : 30 år sedan Erich Maria Remarque dog.
- 30 : Johnny Mathis 65 år, jämte Cliff Richard en av de få 50-talsstjärnor som klarat sig.

Magsårsflykten, del 15.

En sista anhalt återstod av resan före påskfirandet i Verona, och det var mitt ytterst angelägna besök hos Beatrice i Genua. Mitt umgänge med henne hade under vår nu sexåriga bekantskap utvecklats till en roman som omfattade ett antal personer, inte bara hennes egen familj med sonen-läkaren Pier Giulio och hans familj utan även hennes släkt i Sverige. I höstas hade jag lyckats finna hennes släktingar i Sverige, Axel von Fersens ättlingar, som först levtt vidare under namnet Klinckowström och sedan Reutersköld och von Schinkel. Men det svåraste återstod efter att jag funnit Beatrices sex levande släktingar i adelskalendern: att ta kontakt med dem och introducera deras italienska sidogren. Svårast av allt skulle det bli att formulera sig rätt.

I februari vågade jag skicka ett brev till den enda släktingen jag kunde vara säker på att var rätt person (ty Reutersköldarna var legio). Jag fick genast ett mycket positivt svar, och därmed var saken klar: förbindelsen mellan Axel von Fersens svenska och italienska ättlingar var återanknuten. Det enda återstående problemet var att svenskarna inte kunde italienska och italienarna inte kunde svenska. I båda lägren förekom det någon kunskap i engelska, och jag ställde gärna upp som tolk och översättare vid behov, så det var egentligen inga problem med det.

Värre var att jag kom till ett Genua i belägringstillstånd. Det var inte kriget i Jugoslavien som förvandlat Beatrices lugna trygga värld till ett inferno utan det faktum att hennes sonhustru plötsligt drabbats av en hjärntumör. Hon hade känt sig yr ibland, hon hade undersökts men befunnits vara vid perfekt hälsa, och så hade man närmare tittat på vad som fanns i hjärnan på henne och funnit en tumör större än en golfboll. Hon hade opererats i sju timmar för en vecka sedan med gott resultat, tumören hade varit välartad, och så hade hon skickats hem efter bara fyra dagar, då sjukhuset behövt hennes säng och hon hade en läkare till man som kunde se efter henne. Efter hemkomsten började de verkliga problemen: hennes ansikte svullnade upp, vänsterögat fördubblades i storlek, och hon fick feber. Genast måste hon sändas tillbaka till sjukhuset i ambulans.

I allt detta infernaliska kaos ramlade jag ner i Genua. Vädret var underbart och inbjöd till vilka sagolika utflykter som helst. Allt var perfekt, men Beatrices familj var i koma.

Dessutom kom jag för tidigt. Jag hade meddelat att jag skulle komma fram emot eftermiddagen men fick ett tidigt morgontåg som jag slapp byta i Milano från, så att jag var framme redan kvart över 11. Beatrice var borta, Carmen hade inte satt i gång varmvattnet, och hon hade ingen lunch åt mig. Vad gör då denna underbara hushållerska? På eget initiativ går hon genast ut och handlar och improviserar en fullödig lunch utan vidare, medan Beatrice var förkrossad över att varmvattnet inte var påsatt när jag anlände. Hur underbara kan människor vara? Och samtidigt låg förödelsen tung över familjen genom Graziellas förkrossande hjärntumör, stor som en tennisboll, och komplikationerna efter operationen, då hennes ansikte till hälften

svullnat upp till dubbel storlek och hon nästan förlorat synen på köpet. Och samtidigt förkunnade Milosevic, den tyrannen och galningen, att han ämnade fortsätta kriget ensam även om ingen annan ville det. Vad var detta för en resa egentligen? Av alla resans chocker hittills var katastrofen med Graziella, denna begåvade konstnär och snillrika mångsidiga dam, den värsta hittills.

Deras påsk skulle bli den svåraste och dystraste tänkbara. Pier Giulio ensam hemma med sin nyopererade hustru utan hjälp och utan möjlighet att bila upp i bergen till deras helgstuga, och Beatrice lika ensam hos sig utan hjälp och med sin tilltagande blindhet: för varje dag ser hon mindre. Och lika litet som Beatrice och Pier Giulio kunde hjälpa varandra kunde jag göra något för dem.

Ändå förblev Beatrice den perfekta värdinnan, och hennes humor förnekar sig aldrig. Hon var den enda kvinnliga spexaren i Genua när det begav sig på 20-talet, alla de andra var män som höll i gång och klädde ut sig till damer, medan hon var den enda flicka som fick spexa med dem. Nu är hon den sista spexaren kvar av Goliarderna i Genua - och mycket högt uppbyren som sådan av den nyaste generationen spexare. I deras tidnings senaste nummer, en vacker tidskrift med färgtryck, förekommer både en artikel om henne och av henne med bilder på henne både från 1923 och 1998. Skillnaden är inte stor.

Hennes familjesituation var den svåraste av alla situationer jag hamnat i under denna resa inklusive bomberna i Istanbul och Sofia och kriget i Kosovo. Hennes familj hade drabbats som av en blixtt mitt på ljusa dagen genom Graziellas plötsliga tennisbollstora hjärntumör, och ändå blev jag bättre mottagen än någonsin. Det är nästan så att jag måste betrakta dem som mina bästa vänner utomlands.

Jag hade gärna rest till Florens av och an, men i påsktrafiken var det riskabelt. Det gick inga direkta tåg från Genua till Florens, man måste byta på vägen, och av tågen mellan Florens och Bologna hade jag bara de värsta tänkbara erfarenheter. På skärtorsdagen skulle tågtrafiken överbelastas. Det var bara att glömma saken och fara direkt hem till Verona.

Redan stationen i Genua var i kaos denna skärtorsdag, och folk ramlade över varandra, glömde bagage kvar på tåget, trängdes och brottades energiskt med italiensk panik i största allmänhet. Värre var det i Milano. Alla tåg var försenade, och ingen visste när vilka tåg skulle gå varifrån. Först fem minuter före tågets avgång annonserades det avgående tågets perrong. Det var bara att hänga med i kaoset.

Ändå kom jag fram till Verona, där jag genast uppsökte min kusin Alberto. Vi språkades vid, och jag kunde inte låta bli att för honom som den optiker han är förevisa honom mina indiska glasögon. Bågarna hängde på yttersta tråden, och linserna var nästan ogenomsynliga på grund av skrapning. Han slängde dem genast i papperskorgen och gav mig ett par nya inklusive fodral. Den italienska generositeten förnekar sig aldrig. Det var högst oväntat men välkommet. Äntligen kunde jag se igen och inte bara plira och kisa. Men jag fick lova honom att aldrig mer lämna glasögonen ifrån mig utom i deras fodral.

(forts. i nästa nummer.)

Tokresan, del 4.

På stationen missade jag tåget. Det skulle ha gått 17.39 från Brignole och 17.31 från Piazza Principe men gick i stället 17.31 från Brignole och 17.39 från Piazza Principe. Jag var fel informerad, och tåget till Bologna från Genua måste ta omvägen över Milano. För att resa söderut till Brindisi måste jag ta ett tåg norrut. Så fungerar nu en gång Italiens järnvägar på grund av nedskärningar.

Jag hamnade på en station som hette Voghera. Det var någonstans i ingenstans. När man gick ner från perrongen i underjorden, grå betongkulvertar fullklottrade med färgstarkt obegripligt graffiti, fanns det bara en indikation: *Bar*. Denna indikation fanns överallt. Det fanns bara ett ställe att ta vägen, och det var till denna Bar. Någon annan station fanns inte.

Där inne var det fullt liv i luckan med glada druckna farbröder, en skrällande TV (naturligtvis) och ett mycket pittoreskt klientel även för övrigt. Jag tog mig en kopp kaffe. Naturligtvis kom det ett par prostituerade med odefinierbar dialekt och satte sig vid mitt minimala bord, urringade, kraftigt målade och med mobiltelefoner som ringde hela tiden. Det hör tydligen till dagens standard. Det var fredag kväll någonstans ute på vischan mellan Genua och Milano. Mitt enda ärende där var att byta tåg. Jag skulle fortfarande söderut men måste nu åka rakt österut som omväxling. Åtminstone slapp man åka vidare norrut.

I Bologna gällde det att vänta i några timmar omkring midnatt på det äntliga tåget söderut. Det var fredag kväll. I den proppfulla väntsalen var klientelet mera påstruket än vanligt. En glad gosse gick omkring och blåste upp ballonger som han sedan släppte ut luften ur med stor konstfärdighet: alla världens vilt associerande ljud kunde produceras, allt från häxtjutor till fisträngda hästar. Samtidigt höll han låda oavbrutet, då han tydligen hade mycket att säga, mest på någon sorts jugoslaviska. Han var troligen sloven eller kroat men talade även italienska. Hela väntsalen med dess 400 väntande klienter längs hela skalan från trashankar till lyxhippies var hans publik, och han behärskade hela scenen fullkomligt. Ingen störde hans föreställning.

Det var samma väntsal som i augusti 1980, när jag var tredje gången i Italien, sprängdes till stoft och alla dess väntande oskulder till lösa blodkroppar i nyfascisternas värsta sprängattentat. Det finns fortfarande en minnestavla på väggen med namnen på alla de hundratals som omkom.

Klockan ett kom tåget. Det visade sig att alla skulle med samma tåg. Dessutom var det redan överfullt. Det var ju fredag kväll, och då ska alla lösa italienare resa någonstans samtidigt.

Jag hade den underbara turen att få en sittplats på en utfällbar pall i en mittgång. Bredvid på en annan sådan pall hamnade Birgitta från Göteborg. Givetvis kom vi att tala svenska med varandra.

Hon skulle till Rimini för att arbeta där hela sommaren. Första gången hon hade varit där var 1964, då hon flugit till Milano och sedan fortsatt med tåg. Mycket hade hänt sedan dess. Tåget 1964 från Milano till Rimini hade som sina flesta passagerare haft getter, höns och andra kreatur medan människorna mest suttit längs väggarna på träbänkar, som i 50-talets spårvagnar i Göteborg. Det hade varit en resa som hon aldrig hade glömt.

Tyvärn blev vår samvaro kort då hon redan skulle av i Rimini, men vår livliga konversation på ett så fullkomligt vilt främmande språk som svenska hade så imponerat på somliga andra mittgångspassagerare, att de ordnade en kupéplats åt mig i en reserverad kupé. Det var bara att tacka och ta emot. Tack vare det fick man någon sömn i ögonen den natten.

I Brindisi fick jag veta att Ginos dödsdom hade fallit. Jag hade redan anat det länge, men nu fick jag bekräftelse: Brindisis bästa matställe hade stängts och sålts. Vart skulle man nu ta vägen?

Många andra matställen hade stängt även, och ingen kunde ersätta Gino. Till slut fann jag ett provisoriskt ställe vid ankartorget som åtminstone hade trevlig interiör, god spaghetti, god sallad och gott husets vin. Det var bara att nöja sig med vad som fanns.

För övrigt var allting kaos i Brindisi denna lördag. Allting var stängt, och inför avseglandet av kvällens enda färja mot Grekland förelåg den mest obeskrivliga tänkbara organisation. Båten hade sin kajplats längst bort i hamnen 6 kilometer bortom staden, och dit sades det vara omöjligt att gå. Alltså hade rederiet ordnat med buss-

transport. Denna buss bestod av en minitaxibuss med omkring sex platser. Men passagerarna var omkring 50. Det blåste hårt och kallt, och stället där vi skulle avhämtas var tämligen utsatt för väder och vind. Vi var från hela Europa, Amerika, Mexico och Nya Zeeland. Efter 20 minuters väntan kom den första hämtningen. Minibussen var redan halvfull av långtradarchaufförer. Ingen av dem som redan väntat i en timme fick plats. Vi andra fick stå kvar och frysa. Så avhämtades vi fyra åt gången en gång i halvtimmen. Min danske vän Thomas, en pensionerad professor i elektronik och vattenkraft, lyckades med mig komma med i den sista hämtningen, och när vi kom fram till båten visade det sig att han fått otydliga instruktioner och varken fått biljett eller boardingkort. Alltså måste han köras tillbaka igen och gå igenom alla formaliteter igen i två olika hamnkontor. Han var 70 år gammal och sade till mig, att han skulle försöka ta båten dagen därpå. Jag försökte dock uppmuntra honom och försäkra honom om att det fanns tid.

Vid 8-tiden två timmar senare var han tillbaka. Han hade lyckats gå igenom alla slussarna och kommit helbrägd fram på andra sidan trots allt.

I tio år har jag berest linjen Brindisi-Patras i båda riktningar men aldrig tidigare upplevat ett sådant kaos, en sådan brist på organisation, en sådan stress och ovänlighet från de ansvarigas sida och sådana omänskliga förhållanden. Där var en fransk familj med tre små barn som fullständigt struntades i och förbigicks av långtradarchaufförerna i slagsmålet om de få platserna i minibussen. Att resa under sådana omständigheter är inte uppmuntrande. Naturligtvis hade båten sedan hetsig stressmusik i alla högtalare som man aldrig slapp var ombord man än befann sig. Risken är att det inte blir någon höstresa detta år inom Europa. Självplågeriresor är inte att rekommendera och manar aldrig till efterföljd.

Sedan kom problemet med att båten aldrig ville kasta loss. Vi skulle ha avseglat klockan 7, men klockan 10 låg vi fortfarande kvar. Det hette, att vi måste invänta en annan båt. Befälet erkände, att de aldrig hade varit med om något liknande förut. Det kunde alla passagerarna instämna i, att de aldrig upplevat något liknande förut som dagens situation i Brindisi.

Till slut kom vi dock iväg, och professor Thomas och jag som de enda skandinaverna fortsatte att hålla ihop. Han hade mycket intressant att berätta om världens energiproblem. För tio år sedan lovade vindenergiförespråkarna i Danmark att vindkraften skulle stå för 10 procent av Danmarks energiförsörjning år 2000. De blev utskrattade, och få tog dem på allvar. När år 2000 kom var vindkraftens del i Danmarks energiförsörjning 12 procent.

Mest pläderade han för fusionsenergi som den enda helt rena och biproduktfria energiformen. Problemet var att man ännu inte fått den att fungera, men engelsmännen lär vara på väg att klara det. Solenergin är också på väg, men även där har man ej ännu gjort det definitiva genombrottet och kunnat frambringa den rätta solcellen. Om ett genombrott sker kan det bli den stora energirevolutionen i detta århundrade, vilken så innerligt väl behövs om jordens tillgångar, klimat och miljö skall kunna räddas.

Det förekom en liten tyska från Stuttgart som hade en ryggsäck större än hon själv. Hon var ytterst oförarglig men en fruktansvärd tråkmåns genom sin ohejdbara pratsamhet och efterhängsenhet, vars påfrestande egenskaper fördubblades genom att hon dessutom hela tiden fnittrade. Men hon var tapper och hade kånkat runt med sin oformliga ryggsäck i hela världen genom både öknar och över bergskedjor.

Vi passerade Korfu nattetid utan att vi märkte det och ankrade troligen inte där. Den gode Gerald Durrell har en märklig historia att berätta om den sista operaföreställningen på Korfu.

(forts. i nästa nummer.)

Konvalescensresan, del 10: Miraklet i Athen.

Det var alldeles för kallt i Athen. Det påminde oroväckande om den fasansfulla sciroccoresan hösten '91, då alla blev dödssjuka för ingenting ända upp till Verona. I en sådan kvalmig hetta kunde man varken tänka eller arbeta. Man var helt enkelt utslagen direkt. Ändå var vi inne i oktober.

Det var min tolfte resdag och just det kritiska momentet då betänkligheter börjar infinna sig och man grips av en överväldigande hemlängtan.

Ett kuriöst fenomen infann sig samtidigt. Plötsligt var svindelfenomenet som bortblåst. Jag böjde mig ner, och ingenting hände. Jag slängde med huvudet, jag kunde stående tvätta mina ben, all yrsel var som bortblåst, konvalescensen verkade med ens fullständigt fullbordad, man var helt normal för första gången på veckor, och allt verkade ha skett bara genom återkomsten till Grekland, som om det var allt vad som behövts.

Jag har ju tidigare skrutit med, att blotta ankomsten till Italien eller Grekland skulle ha räckt för att bota mig från vad som helst, och detta verkade denna gång som ett mera ovedersägligt faktum än någonsin.

Men jag längtade inte hem. Vad jag längtade efter var mitt arbete, och denna längtan var mera överväldigande än någon hemlängtan. Det var som om med ens alla mina reseförhoppningar och önsknings hade uppfyllts bara genom ankomsten till Athen, varför en vidareutveckling och förlängning av resan verkade fullständigt meningslös. Jag övervägde redan att från Patras-Brindisi resa direkt till Venedig och Verona, skrinlägga Sicilien och Rom och bara fortast möjligt komma hem.

Emellertid fick jag tag på Friedrich. Att telefonera från Athen var hopplösare än någonsin: 75% av alla telefoner var sönder, vilket aldrig märktes förrän man förlorat sina sista växlingsmynt på dem. Kom man ut på linjen var det alltid upptaget, och när man försökte igen efter någon minut var det ingen som svarade. Att telefonera i Athen är inte att rekommendera.

Emellertid fick jag efter många om och men åtminstone tag på Friedrich, och vi kom överens om att träffas i Epirus vid den underbara gamla musikbaren för gammal grekisk bouzoukimusik från 50-60-talen, vars föreståndare, en gammal bohem, var en av dessa östgreker från Turkiet en gång tvingade till landsflykt.

Som vanligt erbjöd Athen många pittoreska scener. Vid ett tillfälle råkade jag ständigt ut för fyra blinda, som vandrade tillsammans. Två av dem gick med käppar efter varandra och ledde de andra två. Om och om igen stötte jag ihop med den sällsamma kvartetten var jag än promenerade i staden. De gjorde ingenting särskilt, varken tiggde eller sålde något, utan bara vandrade omkring.

På mitt rum bodde det en dövstum som hade en annan dövstum kompis. Deras enda språk var teckenspråk, men icke desto mindre undslapp dem de mest anslående oidentifierbara läten när de spelade tärning tillsammans och spänningen steg till det olidliga medan slantarna som de spelade om klirrade i högan sky som i den vildaste spelhåla i Las Vegas.

Uppe vid Akropolis förekom de vanliga turistkaravanerna. Alltid när det förekom allmän förstoppning var det naturligtvis en omfattande tysktalande grupp av mest respektingivande tanter som andäktigt lyssnade till en oändlig föreläsning på tyska av deras energiske guide. Det förekom även andra: en typisk amerikan frågade sin guide: "Var det Michelangelo som byggde det häringa templet?" åsyftande Parthenon, varpå guiden barmhärtigt svarade: "Nej, det var någon annan."

Överallt i Athen förekom det reklam för '*Tirana Bank*'. Det förekom på väggaffischer och i tidningar. Tydligt lade någon in stora stötar för en reklamkampanj för denna '*Tirana Bank*', som för mig åtminstone inte verkade direkt attraktiv för nervösa investeringar.

När jag återkom från min middag på mitt nyupptäckta fyndställe 'Platon' i Plaka, där man fick middag med grekisk sallad och efterrätt med retsina för 2600 drakmer, passerade jag Monastirakis och stannade upp för att lyssna till en restaurangtrio. Då ropar någon på mig. Det är det franska paret från Istanbul, som råkade sitta just där musikanterna spelade som jag stannat för att lyssna till. De skulle vidare till Patras följande dag för att uppsöka lite sandstränder, god mat och grekiska byar med 'helt vita hus'. Jag önskade dem hjärtligt lycka till: sådant finns det gott om i Grekland.

Hemma på rummet hade min taiwanesiske rumskamrat råkat ut för någonting märkvärdigt på förmiddagen. På gatan hade han tilltalats av en spanjor, som var på affärsresa. De kom i samspråk, och spanjoren föreslog att de skulle gå och ta en öl någonstans. Hur det nu var kom de in på ett mycket mörkt ställe. (Kom ihåg: detta var på förmiddagen!) De fick sina öl, och när de suttit i godan ro en stund kom det upp två damer till dem. Den ena var ful och plufsig och närmare de 50, men den andra var ung och vacker. Ja, mycket riktigt: det var fnask från Ukraina. Hur det nu var hade även damerna sina drinkar, och så kom notan: 16,000 drakmer, (nästan 500 kronor). Så mycket pengar hade inte min vän från Taiwan. Han föreslog att han skulle gå till en bank och växla. Han betalade de 4000 han hade och begav sig sedan därifrån. (Det motsvarade ungefär min svenska hundralapp i Istanbul.) Lyckligtvis fick han ingen gorillaeskort till banken. De hade förstås tagit honom för en rik japan och insett sitt misstag.

Men miraklet verkade stabilt: min hälsa höll, ingen svindel, inga störningar i balansen, inga raglanden och ingenting annat onormalt. Värre var det med min tyske rumskamrat, som fått värmeslag i den fuktiga hettan, mådde illa och bara kunde ligga stilla med dessutom en nyligen bruten stortå. Det enda jag led av rent fysiskt var myggbett utan tal och vissa rörelsehindrande och förargelseväckande skavsår.

(forts. i nästa nummer.)

Nya vägar i Indien, del 19: Till Guwahati och Shillong.

(Assam är efter Kashmir Indiens oroligaste delstat med ständiga terroristligor drivande omkring opererande med bomber och minor, kidnappningar och sabotage.)

Resan österut började utan problem, men snart började problemen. Min information hade varit att bussen skulle nå Guwahati relativt tidigt under morgonen, så att jag inte skulle nå Shillong senare än tidigt på eftermiddagen. Men det visade sig vara 50 mil till Guwahati, och vägen var i princip som en tvättbräda hela vägen.

Bussen måste ständigt kryssa mellan gropar och hål i vägen, och ganska snart skakade bussen "De Luxe" sönder. I det sista samhället före urskogen, som faktiskt hette Chowpathi, gjorde vi ett uppehåll på två timmar för att reparera motorn. Det var bara det första av många.

I stort sett gick hela natten åt till reparationer av bussen på den synbarligen överallt minsprängda vägen. Ett längre stycke fick vi militäreskort och leddes av en indisk "svart maja" som var grön. Vi var en konvoj på tre bussar, och de övriga bussarna tycktes ha samma problem som vi. När inte de körde förbi oss när våra chaufförer låg under vår buss eller grävde i motorn, så var det vi som körde förbi dem där de låg havererade vid väggkanten. Sålunda följdes vi åt ganska jämnt under hela natten.

En väldig sträcka var bara urskog utan slut. Ofta blev vi visiterade av beväpnade poliser som ville kontrollera att inga terrorister följde med. Det har hänt här att bussar sprängts i luften och passagerarna tagits som gisslan, och detta har till och med taget råkat ut för.

Trots den ständigt upprörande tvättbrädan fick man någon sömn, och i gryningen hade vi faktiskt kommit ett stycke framåt, och landskapet började likna Guwahatis omgivning. Hoppfullt började man spana efter milstolpar. Det var ju ganska snart som vi enligt tidtabellen skulle vara framme. Klockan sju fick jag se en uttydbar milstolpe. Det var precis 185 km kvar till Guwahati. På 13_ timme hade vi alltså bara gjort tre femtedelar av vägen. Med den farten skulle vi nå Guwahati 3 på eftermiddagen och Shillong i bästa fall under kvällen.

Emellertid verkade nu motorn vara reparerad, och chauffören gasade på i solljuset. Inget kunde stoppa honom nu. Klockan 12 precis for vi över den väldiga bron över Brahmaputra. Därefter tog det ytterligare en timme innan bussen krånglat sig in till staden. Då började problemen.

Jag skulle ju byta buss. Det visade sig att min buss till Shillong åkt iväg för länge sedan, då ju vår buss försenats fyra timmar. Jag måste ta en annan buss och få pengar tillbaka av chauffören. En bärare ställde till med problem då han insisterade på backshish från mig utan att ha burit mitt bagage. Han fick till slut exakt 2,60 rupier, ville ha fem till, vilket jag inte hade, varpå man slapp honom och kom på rätt buss.

Lyckligtvis var vägen upp till Shillong från Guwahati bättre. Den erbjöd inga svårigheter utom kronisk uppförsbacke. Ett märkligt landskap öppnade sig. Dessa är ju världens regnigaste trakter med Cherrapunji strax söder om Shillong som världens regnigaste plats. Jag har aldrig sett en så tät djungel. På halva vägen stannade bussen vid ett litet samhälle, som prunkade i utbud av mango, papaya, ananas utom andra vanligare frukter och alla världens andra frukter samt ett konfektutbud utan like. Trakten verkar vara rik och torde vara ett paradiset för botanister och ornitologer. Jag såg flera flockar av vita hägrar, de vackraste och längsta hägrar jag sett.

Emellertid var inte bekymren över. Bussen fick punktering på den fina vägen. Det var bara att vänta.

Ett annat hot infann sig. Redan i Darjeeling hade väderleken varnat för en ny cyklon på väg mot Calcutta från Bengaliska Viken. Redan i gryningen hade vi sett en svart molnkant skärma av hela södra horisonten. I Darjeeling hade jag hoppats komma öster om cyklonen, och vi tycktes lyckas färdas bort från ovädersmolnen.

Vi nådde Shillong klockan 6 efter precis ett dygns färd från Siliguri eller 30 timmar från Darjeeling. Och det gällde att även ta sig tillbaka.

Ej heller hade jag mycket hopp om att kunna uppfylla mitt uppdrag för Håkan. I bussen hade jag frågat en medpassagerare om han kände den skola där Liz Dora Smith var rektor, och han visste precis var det var. Det låg en timmes resa utanför staden.

Mitt enda hopp var att kunna få tag på ett telefonnummer till skolan följande morgon, ty jag kunde inte förlora en dag i Shillong. Jag borde över huvud taget inte ha tagit mig hit.

Staden var stor och dyr. Den är Indiens största Hill Station med över 200,000 invånare, och fastän det var lågsäsong och de flesta hotell stod tomma var det hopplöst att finna ett hotell med skäliga priser. Jag föll till slut för Greenland för 220 rupier, ty där var det någorlunda lugnt och tyst, vilket var vad jag behövde.

Jag hade inte ätit på hela dagen, och en middag var nödvändig. Till all lycka fann jag tibetaner i staden. Restaurang "Snow Lion" välkomnade mig hjärtligt där jag fick en gedigen Chicken Fried Rice för bara 25 rupier. Det var kalas.

Medan jag satt där bröt cyklonen lös med störtregn. För första gången under resan hade jag angelägen användning för mitt paraply, vilket jag glömt på hotellrummet. Det var bara att vänta.

Emellertid fann jag människorna i Shillong vara mycket vänliga och trevliga. Det finns kristna kyrkor och skolor överallt, då de flesta tycks vara katoliker, och nästan alla kan engelska: utbildningsstandarden verkar vara hög, och Meghalaya har ambitionen att utrota all analfabetism.

För en engelskspråkig är det egentligen bara problem i Indien för honom där det talas hindi, ty nästan alla som talar andra språk i Indien lär sig även engelska. Endast bland den hinditalande majoriteten (omkring halva Indien) förekommer tendensen att undertrycka engelskan och sänka utbildningsstandarden. Det är främst fanatiska hinduister och BJP-anhängare som förespråkar denna kulturella destruktivitetspolitik.

Emellertid talade jag med en brahmin innan jag lämnade Siliguri. Han ville veta allt om hur Europa och världen såg på Indien efter atombombssprängningarna. Jag var fullt ärlig och beklagade bomberna medan han försvarade dem såsom en nödvändighet. Detta argument har jag hört från alla andra indier hittills, vilket gör att jag bara ännu mer måste beklaga bombdårskapen.

Men det viktigaste han sade var att han berömde engelsmännen. "De gav oss civilisation och utbildade oss. Därför är vi dem tacksamma och dyrkar dem." Han blev gladast åt min försäkran om att de flesta respekterar och intresserar sig för Indien för dess historias, litteraturs och religions skull. Vi var båda helt eniga om att förkasta den politiska maktens fåfänga.

Det viktigaste argumentet för Indien är just dess kultur, litteratur, historia och religion. Inga bomber eller politiska misstag kan beröva Indien dess andliga värden och värderingar, som kanske är de högsta i världen.

(forts. i nästa nummer.)

Per Westerlunds djärv bedrift att försöka bestiga Kanjenjunga.

På 30-talet hade ännu ingen lyckats bestiga världens tre högsta berg, och Kanjenjunga i Sikkim ansågs fortfarande högre än K2. Per Westerlund från Sverige befann sig i Sydindien när han fick smak för att bestiga berg, och i likhet med många andra drabbades han av suget att få vara först på toppen av Mount Everest. Han beslöt sig för att våga försöket och skilde sig från alla andra bergsbestigare i det att han var en ensamvarg, som besteg alla sina berg ensam, och dessutom fattig. Han hade i stort sett inga resurser.

Hans goda föresats stötte genast på oöverkomliga mothugg genom att Himalaya låg på brittiskt område och briterna själva ville vara först på toppen av Mount Everest. Det var ju de som hade gett namn åt berget, så det var ju självklart deras berg. "Det vore osportsligt mot England av någon utlänning att försöka bli först på toppen av Mount Everest. De kan ju i stället försöka bestiga K2 eller Kanjenjunga," proklamerade engelsmännen, och Per Westerlund tog deras kungörelse ad notam. Han blev lika gärna först att nå toppen av Kanjenjunga, som så många redan misslyckats med, som av Mount Everest.

Nu är Kanjenjunga ett ännu svårare berg än Mount Everest, ehuru 300 meter lägre, men i stället är Kanjenjunga så mycket oformligare i sitt breda omfång, berget är ju ett helt massiv, och glaciärerna i vägen mot toppen är förfärliga.

Per Westerlund skrev en mycket intressant bok om sin expedition med den billigaste och mest förrädiska tänkbara bärarhjälp och med den primitivaste tänkbara expeditionsutrustning. Han lämnade bärarna och fortsatte på egen hand så fort han kunde, klättrade ensam upp för livsfarliga överhängande glaciärväggar som hela tiden kalvade, övernattade med sitt tält på glaciärer som sprack under natten, och sjönk till halsen ner i nysnö, som han plogade sig fram genom ändå. Han gjorde tre försök mot toppen utan att lyckas. Hade han haft skidor med sig hade det gått. Nu hotade monsunen, och när han drog sig ner tillbaka satte den i gång. Han var inte den första som misslyckades med Kanjenjunga. På vägen ner påträffade han två lik efter en engelsk expedition som försökt samtidigt. Detta var år 1938, och han kom i alla fall

längre upp på Kanjenjunga än vad någon före honom hade lyckats med. Och framför allt: han kom levande tillbaka.

I nästa nummer: *Hertig Larsson av Mongoliet*.

Den omöjliga resan till Leh, del 14: Jesus i Yusmarg.

Det var skönt att lämna kriget bakom sig. När vi återkom till Sonamarg fick vi höra nyheten om 52 döda i strider nära Dras, både militanter och indiska soldater, och 10,000 bofasta evakuerade från området mellan Zoji La och Pashgum, en sträcka på 12 mil. Allt detta lämnade vi äntligen bakom oss. Mardrömmen var över. Min högra hand var skrivkunnig igen efter tre dagars paralysering, jag hade åter tillgång till kamera, kartor och böcker, magen började återhämta sig efter två dagars fullständig utmattning, och jag var åter i goda händer.

Till och med att gå på tur i Sonamargområdet var riskfyllt. Man måste ha specialtillstånd, och även i bergen kunde man när som helst möta militärer som gav en beskedet att man måste återvända. Rashid, vår mycket kunnige och erfarenhetsrike guide, som två gånger bestigit K2, visste att kriget bara var på 20 kilometers avstånd från Sonamarg. Han kunde inte ta ansvaret att gå på mer än endagsturer med sin grupp.

Det var väl även Eliahs problem. Hans guide vägrade ta honom upp i bergen ensam.

Hela vägen ner mot Srinagar var belamrad med militärkonvojer i båda riktningar, truckar sprängfyllda med soldater på väg uppåt och tomma truckar på väg neråt.

Rashid hade berättat att det fanns Jesusminnen i Yusmarg och Bandipur, båda inte långt från Srinagar. Vi beslöt att undersöka saken. Rashid hade sagt att Bandipur var stängt för utlänningar, då det låg så nära Pakistan, men Jahveed visste bättre och hävdade att det varit stängt ännu förra året men att det nu hade öppnats.

Problemet i vägen var ett helt annat än något av vad vi väntat oss. Turisttrafiken hade börjat på allvar. Plötsligt var allting fullbokat, och det gick inte att få plats på någon husbåt ens för 1000 rupier natten. Därmed var även alla taxibilar upptagna. Det gick inte att få en jeep till Bandipur. Alltså for vi i stället till Yusmarg.

Det iögonfallande med Yusmarg var krigets oerhörda verklighet. Vi passerade städer och byar på vägen som fullkomligt hade utplånats och som man nu febrilt försökte bygga upp igen. Överallt bunkrar och militärkontroller, taggtråd och skyttegravar, kalasjnikovs och fältläger. Så var det hela vägen upp och även framme i Yusmarg.

Yusmarg är närmast öster om Gulmarg och har liknande natur och scenerier men är långt mera svårtillgängligt. Vägen är närmast obefintlig, och medelhastigheten måste hållas på 10-15 kilometer i timmen.

Även Yusmarg, "Blomsterängen", utmärks liksom Gulmarg av oändliga böljande ängar, som man dock i Yusmarg inte ännu gjort till golfbana. Den tiden kommer väl så småningom.

Det regnade i Yusmarg och åskade i fjärran. Tillsammans med Björn, en ung utlandssvensk från Genève, gick vi omkring överallt och överskred gärna de militärkontrollerade områdenas gränser. Några erinringar om Jesus fann vi inte. Jag ställde frågor till en och annan lokal person, men ingen visste någonting. Däremot fanns det faktiskt en liten helgedom eller pilgrimstempel högre upp som uppförts till minnet av ett sufihelgon som florerat i trakten. Längre än så kom vi inte i våra efterforskningar.

Varken Björn eller jag var det minsta övertygade om Jesus närvaro i Yusmarg. Troligen hade Rashid blandat ihop sufihelgonet med Jesus. Det var den enda logiska konklusionen. Naturligtvis hade Jesus kunnat förekomma där, men det var väl långsökt

så långt borta från Srinagar bortom så oländiga vägar, och det fanns ingenting som tydde på något spår efter Jesus i Yusmarg. Kanske vi inte sökte tillräckligt noga.

Det är bara att konstatera att det har inträffat en drastisk förändring i hela min konstitution. När jag kom ner från bergen var jag ytterst matt och orkade egentligen bara vila utan att sova. Det har långsamt blivit bättre, och aptiten har långsamt börjat återfinna sig, men jag kan inte längre äta kött. Någonting tar emot oförklarligt men bestämt. Det återstår att se om det skall bli varaktigt.

Vad jag mest av allt längtade efter när jag kom ner var en klunk vin, men när jag smuttade på min gamla sega flaska Martini Rosso var effekten förödande bedövande. Det minsta lilla var på tok för mycket.

Säkert hänger detta tillstånd ihop med de båda olyckorna på berget. Först idag (efter fyra dagar) fann jag att jag rivit upp båda armbågarna totalt och inte bara den ena. Den i två dagar helt obrukbara handen är ännu ej så bra att jag kan klippa vänstra handens naglar med den.

Likväl var detta lappri i jämförelse med utförsåkningen på kalfjället på 5000 meters höjd. Att denna halkolycka innebar en rejäl chock stod klart redan omedelbart efter räddningen i gyttjepölen, och det var omöjligt att göra någonting annat än att bara stå stilla och vänta på att huvudet skulle börja fungera igen. Men inget illamående den gången. Ett rejält illamående kom bara efter incidenten med handen.

Energierna i Kashmir är ytterst subtila, svårhanterliga och försåtliga. Livet i Kashmir är dubbelt så svårt, så dyrt och så känsligt som i Indien. Man lever här i ständig livsfara, varje dag omkommer i medeltal minst fyra personer i vägolyckor mellan Jammu och Kashmir, förra veckan kanade en hel buss av vägen och dödade 52 personer på en gång, och kriget gör inte saken bättre.

Mina vänner på fjället, Rashid, Shogai, Faruk, Axel och Sonya, menade alla att jag haft en ryslig tur som inte brutit ryggen eller fortsatt utför och nedför, vilket de nästan såg mig göra. "Berget log mot mig," menade Jahveed efteråt, som visste vad han talade om.

Jag klarade mig fullständigt och förlorade kanske endast all vidare aptit på kött.

Rashid tyckte att Ladakh var mer eller mindre förstört av den nya tiden. Redan Helena Norberg-Hodge uttryckte 1974 en farhåga för den kommande utvecklingen. Jag kunde inte hålla med dem. Naturligtvis har jag ingenting att jämföra med, "allt var ju alltid bättre förr," men jag upplever ändå Ladakh som ett levande och ofördärvat Tibet i kontrast till det land som kineserna våldtagit med utesägligt våld och brutalitet. Naturligtvis kan jag förstå Rashids synpunkter på det vulgära i att ladakhierna numera går klädda i jeans och löjliga amerikanska skärmmössor, som inte alls går ihop med den historiskt unikt intakta omgivningen. Rashid menar vidare att många kloster förlorat mycket i för hårda renoveringar, men de behövde faktiskt renoveras, om man får tro Thomas Löfströms skildringar från 1979 av ett Ladakh i fullständigt förfall. Hela Ladakh genomgår en ansiktslyftning och uppfräschning, som bara är positiv. Man kan naturligtvis beklaga den hårda invandringen av kashmirer och invasionen av turister, men denna senare var ännu omärklig i maj. Den lär bli värre senare under sommaren, när alla klosterfestivaler sätter i gång bara för turisternas skull. Dessa festivaler brukade äga rum mest under vinterhalvåret och mycket sällan, (Hemis hade sin stora munkdansfestival bara en gång vart tolfte år,) men nu äger de alla rum under sommaren för turisternas skull och varje år.

Men även Ladakhs unikt intakta tibetanska karaktär får ständigt energipåfyllning genom flyktingströmmen från Tibet. 3000 flyktingar om året söker sig från Tibet över 6- och 7000-meterspass till Sikkim, Nepal, Indien och Ladakh, och det är en stor summa människor. De tibetanska flyktingarna i Leh dominerar nästan hela staden genom sin

genuina karaktär, ty de riktiga tibetanerna anses med rätta vara de bästa människorna i Ladakh.

Även ladakhierna själva är dock riktiga tibetaner. De skiljer sig inte mer från Tibets tibetaner än skåningarna från Sveriges svenskar.

(forts. i nästa nummer.)

Kloster och kluster i Ladakh, del 1.

Det var i mars som planerna för resan drogs upp. Efter '99 års problem i Kashmir med kriget, vilket mitt korta besök i Ladakh blev maximalt lidande av, hade jag försökt intressera 'Läs och Res' för att ordna en säker och attraktiv resa till Ladakh och lyckats. I katalogen för år 2000 fanns för första gången en rejäl resa till Ladakh med i programmet, och jag blev den förste som anmälde mig. Snart hade tre till slutit upp. Sedan blev det inte fler. Fyra var egentligen för lite, men 'Läs och Res' beslöt att genomföra resan i alla fall. Jag betalade hela priset för resan i maj, och då kom chockbeskedet: resan hade inställts. En av de fyra hade hoppat av, de andra två, ett par, bestämde sig då för att satsa på en annan resa, och jag blev ensam kvar.

Efter sin resa i Ryssland hade Johannes öppnat en hotmail-adress, och han var villig att möta mig i Leh. Jag frågade 'Läs och Res' om jag kunde genomföra resan på egen hand, och de hade ingenting emot det.

Det hakade upp sig på inrikesflyget tillbaka till Delhi från Leh, en ytterst osäker flyglinje. Jag föreslog som alternativ att jag skulle satsa på landvägen tillbaka från Leh över Zanskar. Mitt förslag föll i god jord.

På väg till Finland i juni drog vi med Joacim på 'Läs och Res' upp riktlinjerna för resan. Jag fick ordna visumfrågan i Stockholm själv, ett dyrare och mera intrikat problem än någonsin, då Indiska Ambassaden numera bara gav visum mot betalning per bankgiro, men allt tycktes fungera. Joacim hade själv rest landvägen från Leh till Rothangpasset och visste att det fungerade, så han visste vad han gjorde när han gav mig helt grönt ljus. I min tur skulle jag undersöka 'Läs och Res' guidekandidater i Leh, bedöma dem och om möjligt utveckla planer för framtiden åt 'Läs och Res' med pålitliga guider.

Avresedagen var den 18 juli. Jag måste lämna hemmet klockan 4 på morgonen för att hinna till KLM-flyget klockan 6.50, så det kunde inte bli någon sömn den natten. Det var Caravaggios och Antoine Watteaus dödsdag, Quislings och Nelson Mandelas födelsedag, dagen då det treåriga spanska inbördeskriget bröt ut och Rom brann ner år 64 utom dagen då påvens ofelbarhet proklamerades för 130 år sedan, så visst var det en spännande dag. Kina grälade på Europa och Världsbanken för att det inte fått ett lån på 40 miljarder dollar till att finansiera en kinesisk folkvandring in på tibetanskt område i Amdo, och Johannes hade hotat mig med en konferens i Leh när jag kom dit.

Fem i fyra lämnade jag min bostad. Efter några kvarter fick jag en svår baktanke: tänk om jag glömt plattan på? Denna tanke blev så svår, att jag måste återvända hem. Precis när jag stod vid spisen och konstaterade hur maximalt avknäppt den var ringde telefonen. Min telefonsvarare var på. Det var Tore som för säkerhets skull ringde och väckte mig, i fall jag skulle ha somnat in. Det var hans tanke och inte min oro för plattan som dragit mig tillbaka.

KLM upplevde jag som konventionellt men tråkigt. Aeroflot är mycket trevligare, och Schiphol i Amsterdam är en förfärlig flygplats. I jämförelse är Sjeremetjevo i Moskva rena idyllen.

Flyget från Amsterdam till Delhi försenades dessutom men tog sedan 7 timmar. Vi kom fram till Delhi strax före 23, och man knäades genast så fort man steg ut ur

flygplanet av den bolmande ångande sommarvärmen. Det var meningen att en agent för SITA skulle möta mig där med mitt namn på ett plakat och med min biljett till Leh i fickan. Någon sådan man fanns inte. Efter mycket sökande fann jag en annan SITA-agent, förklarade mitt problem för honom och visade mina papper. Han tog genast i tu med ärendet och ringde runt i hela Delhi på sin mobiltelefon. Efter mycket jagande kom min man vid midnatt. Det visade sig att han inte kunnat få någon information om när mitt KLM-plan skulle komma. Sådant är vanligt i Indien. Han körde mig sedan till inrikesflygplatsen, där mitt plan till Leh skulle avgå klockan 5, alltså efter drygt två timmar. Det blev den andra natten helt utan sömn.

På inrikesflygplatsen fanns förvånansvärt mycket västerlänningar. De var faktiskt i majoritet. Alla nationaliteter var representerade, och fyra av dem råkade rentav vara svenskar från Göteborg, som kommit med Air France. En kanadensiska arbetade direkt under Helena Norberg-Hodge, så jag hamnade genast i det bästa tänkbara sällskap. Men på inrikesflygplatsen var allting stängt, man kunde inte ens skaffa sig en kopp te, så man fick svälta. Som tur var hade jag åtminstone min whisky.

Flyget lättade klockan 5 på morgonen. Liksom över Europa och hela vägen till Delhi såg man ingenting annat än moln, men efter mellanlandningen i Srinagar och planet cirklade uppåt för att vinna höjd kunde man urskilja enstaka toppar österut mot Ladakh. Dock såg man inte mycket. Det mesta var moln- eller dimhöljt, och först när vi sänkte oss ner mot Leh kunde man börja urskilja det hiskligt ödsliga landskapet.

Flygplatsen ligger halvvägs mellan floden Indus och Leh, och därifrån ser man klostret Spituk, där Alexej Notovitj bröt foten, bättre än själva Leh. Ladakhs huvudstad kryper sedan upp mot sluttningarna norrut och blir inte synligt förrän man är där, en liten håla av låga hus i ett okartläggningsbart gytter med egentligen bara en gata: Bazaar Road, som går som en vinkelhake avbruten i mitten. Man kan gå runt hela staden på fem minuter.

Ami, som var här förra året, hade åt mig med särskild värme rekommenderat stället "Lung Snon" ett stycke nedanför staden. Mitt ressällskap Becky, som arbetade för Helena Norberg-Hodge, den för sina ekologiska projekt alternativa nobelpristagaren från Sverige, kände väl till stället och skulle dit själv.

Vi blev ytterst väl mottagna av värdfamiljen. Becky omfamnades och kramades som en återkommen förlorad dotter och kransbehängdes med katasjalar, och sedan var det min tur: som total främling utsattes jag för samma generösa behandling.

Man var hemma i Tibet, innerligt varmt mottagen av en egen familj av tibetaner i ett fritt land där destruktiva kineser aldrig förekommit, där alla kloster och tempel var alldeles intakta sedan de byggdes för sekler eller millennier sedan, och som gjorde skäl för namnet 'Lilla Tibet', ty det var helt tibetanskt i proportion och karaktär fast längre bort, utanför Tibet, och med en mindre befolkning under svårare villkor, ty här rådde kronisk vattenbrist.

Efter frukostkalas med Becky, hennes vänner och hela familjen gick jag runt hela staden och blev tilltalad av alla, men jag orkade ingenting. Hemma igen stupade jag i säng och låg där som ett handfallet paket, fullkomligt utslagen av trötthet.

(Reseskildringen kommer i början att domineras av Johannes' konferens, sedan följer omfattande klosterturnéer, och därefter vidtager de betänkliga klustren av svårigheter och problem, som i viss mån kom att överträffa till och med '99 års Kashmirresa.)

Om Buddha. (Episod 1)

(Härmed inleds en artikelserie med syftet att åskådliggöra vad Buddha egentligen sysslade med genom att återge episoder ur hans leverne.)

När prins Siddhartha (Buddha) lämnade sitt hem och palats föddes hans son Rahula, som var sju år gammal när Buddha första gången återbesökte sitt kungliga hem. Gossen uppfostrades av sin moder och farfar, ty Buddhas moder hade ju dött när Buddha föddes. På sjunde dagen efter Buddhas återkomst klädde prinsessan Yasodhara (Buddhas hustru) upp sin son i granna kläder när han skulle få träffa sin far. Och när de satt vid måltiden tillsammans pekade prinsessan Yasodhara på Buddha inför sonen och frågade: "Vet du vem det där är?"

"Det är den helige Buddha," sade Rahula.

Då fick modern tåror i ögonen och sade: "Min älskling, den där asketen som nu följs av tjugo tusen andra asketer var din far, och han ägde hela landet. Sedan han lämnade landet vet vi inte vad som har hänt med allt vad han ägde. Gå fram till honom och bed honom om presenter och säg: 'Far, jag är kronprinsen. När jag blir kung skall jag bli en kung över andra kungar. Jag vill ha vad mig tillkommer, ty en son äger vad som tillhörde hans fader.'"

Den oskyldige gossen Rahula gick fram till Buddha och sade allt till honom vad hans moder bett honom säga, men han tillade: "Far, till och med din skugga är till glädje för mig."

Efter måltiden lämnade Buddha palatset, men Rahula följde honom och sade: "Ge mig mitt arv, för jag skall bli kung, och då behöver jag mycket ägodelar. Snälla far, ge mig vad jag har rätt till." Ingen försökte hindra honom. Inte ens Buddha försökte hindra honom från att följa honom. När Buddha kom till parken tänkte han: "Pojken vill ha sin faders välde, men detta är världsligt och innebär bara bekymmer. Jag skall i stället ge honom vad som är sju gånger mera värt, nämligen vad jag mottog under Bodhitrådet, och göra honom till ägare av endast vad som är underbart."

När de kom till templet bad Buddha sin lärjunge Sariputta att göra Rahula till munk.

Kung Suddhodana (Buddhas fader) blev mycket ledsen när han hörde att landets tronarvinge, den siste av hans familj, prins Rahula blivit munk. Han gick till Buddha och bad honom mycket respektfullt att inte göra någon till munk utan dennes föräldrars samtycke. Han sade: "När du lämnade hemmet och blev tiggarmunk gjorde du oss mycket ledsna och vållade oss stor smärta. När även Nanda lämnade hemmet och blev munk grät mitt hjärta, och jag blev mycket ledsen och olycklig. Sedan började jag koncentrera min kärlek på lille Rahula, min sonson, den ende som återstod mig, och jag älskade honom mer än någon annan. Nu har du tagit honom hit och gjort honom till munk. Jag är mycket ledsen och ytterst olycklig över detta. Var så snäll och tag inte in någon i din tiggardorden utan att först begära tillåtelse av den upptagnes målsmän."

Buddha fann detta vara rimligt och samtyckte till att aldrig mer låta upptaga någon utan dennes föräldrars samtycke.

Över gränsen.

Smygande om nätterna, gömda under dagarna,
nådde vi snöbergen efter tjugo dagar.
Fortfarande låg gränsen på flera dagars avstånd.
Den hårda terrängen fick oss att försmäkta.

Över oss flög ett bombplan,
mina barn skrek till av fasa,

jag gömde dem i mitt sköte.
Utmattning skar sönder mina lemmar,
men mitt sinne varnade mig....
Vi måste gå vidare eller stanna och dö.
En dotter här, en son bredvid mig,
en baby på ryggen,
vi nådde till slut isens vidder.

Vi kröp över många monstruösa berg,
vilkas dödsfilter ofta övertäckte andra resenärer.

Mitt i de vita dödsfälten
skakades våra falnande själar
av åsynen av en grupp ihjälfrusna kroppar.
Blod hade sprutat över snön.
Militärerna måste ha upptäckt dem.
Vårt land har tagits av de röda drakarna.
Vi bad till Yishin Norbu
med hopp i våra hjärtan,
med bara böner på våra läppar,
utan någonting att äta;
med endast is att släcka vår törst med
kröp vi vidare natt efter natt.

En natt klagade min dotter över att hennes fot brann.
Hon snubblade men reste sig igen på sitt frostbitna ben.

Sargad och skuren med djupa blodiga sår
vacklade hon och vred sig i plåga.
Nästa dag var båda hennes ben angripna.
Belägrad av döden runt omkring mig
var jag försvarslös som moder.
"Amala, rädda mina bröder.
Själv stannar jag här och vilar."

Tills jag inte längre kunde se hennes försvinnande gestalt,
tills jag inte längre kunde höra hennes döende klagan,
såg jag mig ständigt om tillbaka i tårar och förtvivlan.
Mina ben bar mig, men min själ stannade hos henne.

Långt senare i exilen kan jag fortfarande se henne
vinka sina frostbitna händer emot mig.
Äldst var hon, men bara i tonåren.
Det måste ha varit svårt för henne att lämna sitt hem.
Jag tänder varje natt mitt ljus för henne,
och hennes bröder deltar i mina böner.

- Tenzin Tsundue, 1999, övers. från engelskan.

Yishin Norbu är ett annat namn för Dalai Lama.
Amala är tibetanska för 'moder'.

Göteborg den 18.8.2000.